

ПУТІВНИК

ШКОЛОЮ

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

БАТЬКИ
SOS

SOS

4

1. Що таке булінг у школі та як із ним боротися?
2. Що робити, якщо дитина скаржиться, що вчитель кричить і принижує учнів?
3. Що робити, коли дитину принижує чи б'є інший учень?
4. Чи можуть дитині не дозволити піти до туалету під час уроку?
5. Що таке жорстоке поводження та як із ним боротися у школі?
6. До кого апелювати, якщо шкільна адміністрація не звертає уваги на булінг (цькування), на прояви жорстокого поводження та ігнорує подані звернення (заяви, скарги)?

БАТЬКИ — УЧАСНИКИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

20

1. Чи можуть батьки обирати перелік навчальних предметів (інтегрованих курсів), що їх вивчатимуть їхні діти?
2. Чи можна відмовитися від вивчення певного навчального предмета (інтегрованого курсу), зокрема російської мови / другої іноземної мови / предметів духовно-морального спрямування?
3. Чи можуть батьки обрати / замінити вчителя?
4. Чи можуть батьки побачити контрольну роботу / дізнатися оцінки своєї дитини?
5. Чи можуть батьки бути присутніми на уроці своєї дитини?

БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

32

1. Чи можуть діти / батьки здійснювати аудіо- чи відеозапис у школі?
2. Чи можуть батьки встановити відеоспостереження у класі, де вчиться їхня дитина?
3. Чи може шкільний психолог спілкуватися з дитиною без згоди батьків?
4. Чи можуть дитину фотографувати без згоди батьків та розміщувати фото для публічного доступу?

ДОСТУП ДО ОСВІТИ

42

1. Чи можуть дитину не пустити на урок / до школи?
2. За що можуть відрахувати дитину зі школи?
3. Чи можуть дитину вигнати з уроку?
4. Чи треба складати вступні іспити до 1-го, 5-го, 10-го класів?
5. Чи має право дитина прийти до школи без довідки від лікаря після пропуску кількох днів навчання?

ШКОЛА ТА ГРОШІ

52

1. Чи повинні батьки робити ремонт у закладі освіти, де вчиться їхня дитина?
2. Чи повинні батьки оплачувати прибирання технічними працівниками закладу освіти?
3. Чи повинні батьки оплачувати охорону в закладі освіти?

ХТО ЗА ЩО ВІДПОВІДАЄ У ШКОЛІ

60

1. Які обов'язки та повноваження має місцева влада в питаннях утримання шкіл?
2. Які повноваження має педагогічна рада?
3. Хто відповідальний за організацію харчування у школах?
4. Хто відповідальний за безпеку дітей у школі?
5. Які обов'язки має медична сестра у школі?
6. До чиїх обов'язків належить прибирання школи й території навколо школи?
7. Куди і як писати скарги щодо порушень освітнього законодавства?

1. Що таке булінг у школі та як із ним боротися?

Булінгом (цькуванням) вважається насильство, яке вчиняється щодо учня / здобувача освіти або учнем / здобувачем освіти щодо інших учасників освітнього процесу. Законодавство визначає дії щодо реагування на випадки булінгу в школі та передбачає адміністративне покарання осіб, які чинять булінг, або їхніх батьків, якщо кривдники (булери) не досягли 16-ти років.

Поняття булінгу (цькування) визначене у статті 173⁴ «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу» [Кодексу України про адміністративні правопорушення](#):

«Булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого».

Також, у [Законі України «Про освіту»](#) зазначаються типові ознаки булінгу (цькування):

- систематичність (повторюваність) діяння;
- наявність сторін — кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності);
- дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого;

За вчинення булінгу на кривдника (якщо це дитина до 16-ти років, то на його батьків) може бути накладено адміністративне стягнення у вигляді штрафу від 850 грн до 3400 грн або громадських робіт від 20 до 60 годин.

Наказом Міністерства освіти та науки України від 28.12.2019 року № 1646 затверджено [Порядок реагування на випадки булінгу \(цькування\)](#) та [Порядок застосування заходів виховного впливу](#), у яких визначено механізм реагування на випадки булінгу (цькування) та процедуру застосування заходів виховного впливу в закладах освіти всіх типів і форм власності.

Що робити

Слід відразу звернутися до директора з письмовою заявою / скаргою, у якій викласти обставини вчинення булінгу та вимагати провести перевірку.

Керівник закладу освіти не пізніше ніж упродовж трьох робочих днів з дня отримання заяви або повідомлення про булінг зобов'язаний скликати засідання постійної комісії з розгляду випадків булінгу (цькування).

Комісія протягом десяти днів з моменту отримання повідомлення про булінг повинна розглянути інформацію, викладену в повідомленні, зібрані матеріали та прийняти рішення про наявність / відсутність обставин, що обґрунтовують інформацію, зазначену в повідомленні. До засідань комісії за згодою залучаються батьки або інші законні представники малолітніх чи неповнолітніх сторін булінгу.

Варто зауважити, що комісія не вирішує, мав місце булінг (цькування) чи ні, а лише встановлює обставини та, в разі підтвердження викладеного в заяві / скарзі, передає матеріали до поліції. Рішення про те, чи був випадок, вказаний у повідомленні, саме булінгом, ухвалює суд після того, як отримає матеріали справи від поліції.

Важливо!

Керівник закладу освіти невідкладно у строк, що не перевищує однієї доби з моменту отримання заяви чи повідомлення про випадок булінгу (цькування), повідомляє про нього територіальному органу (підрозділу) Національної поліції України, принаймні одному з батьків або іншим законним представникам малолітньої чи неповнолітньої особи, яка стала стороною булінгу (цькування).

За неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) щодо учасника освітнього процесу на керівника закладу освіти накладається адміністративне стягнення у вигляді штрафу (від 850 грн до 1700 грн) або виправних робіт на строк до одного місяця з відрахуванням до двадцяти відсотків заробітку.

Корисне посилання

[Лист та роз'яснення Міністерства освіти і науки України від 13.04.2020 року 1/9-207 щодо застосування наказу Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 року № 1646 «Деякі питання реагування на випадки булінгу \(цькування\) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти».](#)

2. Що робити, якщо дитина скаржиться, що вчитель кричить і принижує учнів?

Відразу відреагувати на скарги дитини, за можливості отримати додаткове підтвердження такої поведінки вчителя та звернутися з письмовим повідомленням про булінг до адміністрації школи.

Такі дії вчителя (крики, приниження учнів) містять типові ознаки булінгу, визначені в [Законі України «Про освіту»](#). Внаслідок таких дій:

- дітям може бути заподіяна психічна шкода;
- діти відчувають приниження, страх і тривогу;
- відбувається підпорядкування потерпілого інтересам вчителя-кривдника, оскільки дитина не може відповісти тими ж словами вчителю, тому що є залежною від нього з огляду на формальні стосунки;
- словесні образи (приниження) можуть спричинити соціальну ізоляцію потерпілої дитини та подальший булінг з боку інших дітей (діти чинитимуть за прикладом учителя).

Що робити

Уважно поставитися до скарг дитини. Поцікавитися в інших батьків, чи скаржаться їхні діти на вчителя. За можливості отримати підтвердження від свідків, зафіксувати протиправну поведінку педагога за допомогою технічних засобів (аудіо / відео) (запис з метою захисту прав дітей є допустимим без згоди вчителя).

Подати письмову заяву / скаргу на дії вчителя до адміністрації школи та наполягати на участі в засіданні шкільної комісії з розгляду випадків булінгу (цькування).

Після отримання письмової заяви / скарги про булінг адміністрація закладу освіти повинна діяти згідно з [Порядком реагування на випадки булінгу \(цькування\)](#).

У разі бездіяльності адміністрації школи, ігнорування скарг батьків чи замовчування проблеми слід подати:

- письмове звернення до засновника закладу освіти (управління освіти / департаменту освіти),
- заяву до поліції про булінг (цькування).

Важливо!

Частина 2 Статті 28 [Конвенції ООН «Про права дитини»](#):

«Держави-учасниці вживають усіх необхідних заходів, щоб шкільна дисципліна була забезпечена методами, які ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини.»

Частина 3 статті 22 [Закону України «Про повну загальну середню освіту»](#):

«Педагогічні працівники зобов'язані: дотримуватися принципів дитиноцентризму та педагогіки партнерства у відносинах з учнями та їхніми батьками.»

Корисне посилання

[Лист та роз'яснення Міністерства освіти і науки України від 13.04.2020 року 1/9-207 щодо застосування наказу Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 року № 1646 «Деякі питання реагування на випадки булінгу \(цькування\) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти».](#)

3. Що робити, коли дитину принижує чи б'є інший учень?

Не варто самостійно намагатися вирішити проблему з дитиною-кривдником чи її батьками. Подайте до адміністрації школи та зареєструйте письмову заяву / скаргу про булінг (цькування) дитини.

Відповідно до статті 26 [Закону України «Про освіту»](#) керівник закладу освіти забезпечує створення в закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування), зокрема:

- розглядає заяви про випадки булінгу (цькування) здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, інших осіб та видає рішення про проведення розслідування;
- невідкладно (протягом доби) повідомляє уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України та службі у справах дітей про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти;
- не пізніше ніж упродовж трьох робочих днів з дня отримання заяви або повідомлення про випадки булінгу (цькування) скликає засідання комісії з розгляду випадків булінгу (цькування).

Що робити

Перш за все подбати про психічний та фізичний стан дитини, яка стала жертвою булінгу. Утриматися від погроз кривдникам, аби самому не стати булером.

Подати письмову скаргу адміністрації школи, у якій докладно описати, що сталося, вказати свідків та надати докази (довідки лікарів, аудіо- чи відеозаписи, копії електронних повідомлень тощо). Наполягати на участі в засіданні комісії з розгляду випадків булінгу (цькування).

Щоб запобігти загостренню протистояння, доцільно спілкуватися з батьками кривдника (булера) виключно у присутності представників школи.

Шкільна комісія розглядає та аналізує зібрані матеріали щодо обставин випадку булінгу (цькування), зокрема:

- пояснення сторін булінгу;
- висновки практичного психолога та соціального педагога;
- відомості служби у справах дітей та центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- інформацію, збережену на технічних засобах чи засобах електронної комунікації;

та приймає рішення про наявність / відсутність обставин, що обґрунтовують інформацію, зазначену в заяві.

Мета діяльності комісії:

- припинення випадку булінгу (цькування) в закладі освіти;
- відновлення та нормалізація стосунків, створення сприятливих умов для подальшого здобуття освіти у групі (класі), де стався випадок булінгу;
- з'ясування причин, які призвели до випадку булінгу, та вжиття заходів для усунення таких причин;
- оцінка потреб сторін булінгу в соціальних та психолого-педагогічних послугах та забезпечення таких послуг.

Покарання винуватців булінгу (цькування) або батьків чи осіб, що їх замінюють (у разі вчинення булінгу (цькування) дітьми до 16 років), — компетенція органів поліції та суду.

Важливо!

Члени комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) та особи, залучені до участі в засіданні комісії, зобов'язані не розголошувати стороннім особам відомості, що стали їм відомі у зв'язку з участю в роботі комісії, і не використовувати їх у своїх інтересах або інтересах третіх осіб.

Відповідно до частин 3 та 4 статті 173⁴ «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу» [Кодексу України про адміністративні правопорушення](#), за вчинення булінгу (цькування) малолітнім чи неповнолітнім кривдником на батьків або осіб, які їх замінюють, накладається адміністративне стягнення: штраф від 850 грн до 3400 грн або громадські роботи від 20 до 60 годин.

Корисне посилання

Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 року № 1646 «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти».

4. Чи можуть дитині не дозволити піти до туалету під час уроку?

Ні, не можуть. Ігнорування фізичних потреб дитини (наприклад, заборона піти до туалету) — це жорстоке поводження, що в судовій практиці кваліфікується як аморальний проступок і є підставою для звільнення педагога.

У наказі Міністерства освіти і науки України «[Про вжиття додаткових заходів щодо профілактики та запобігання жорсткому поводженню з дітьми](#)» від 25.12.2006 року №844 визначено, що саме є жорстким поводженням, куди зараховується також ігнорування фізичних потреб дитини (заборона піти до туалету).

Судова практика

Учителя однієї зі шкіл Івано-Франківської області було звільнено за те, що він під час уроку не дозволив дитині піти до туалету, що завдало неповнолітній учениці фізичного болю та психологічних страждань. Незгодний зі своїм звільненням учитель звернувся до суду.

Рішенням [Рогатинського районного суду Івано-Франківської області від 04.07.2013 року](#) в задоволенні позову вчителя про поновлення на роботі відмовлено.

[Ухвалою Івано-Франківського апеляційного суду від 31.07.2013 року](#) вказане рішення залишено без змін. Учителя було звільнено на підставі пункту 3 частини 1 статті 41 Кодексу законів про працю України за вчинення працівником, який виконує виховні функції, аморального проступку, несумісного з продовженням такої роботи. Відмова відпустити ученицю до туалету, на думку суддів, має вигляд знуцання з неповнолітньої особи, залежної від учителя з огляду на формальні стосунки між ними.

Таким чином, перешкоджання дитині відвідати туалет є жорстким поводженням, за що вчителя може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності (догана або звільнення).

Важливо!

[Стаття 37 Конвенції ООН «Про права дитини»](#) вказує на обов'язок держав-учасниць забезпечити, щоб жодна дитина не піддавалася катуванням та іншим жорстким, нелюдським або принижуючим гідність видам поводження чи покарання.

[Стаття 28 Конституції України](#) передбачає:

«Кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорсткому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.»

5. Що таке жорстоке поводження та як із ним боротися у школі?

Жорстоке поводження з дитиною — це агресія, насильство, жорстокість, знущання дорослих чи дітей. Якщо воно відбувається у школі, то це також булінг (цькування).

До появи у правому полі поняття булінгу (цькування) в освітньому законодавстві використовувався термін «жорстоке поводження». Нормативні акти чинні досі та можуть використовуватися батьками для захисту дітей від жорстокості дітей та дорослих.

Визначення поняттю «жорстоке поводження» дає [Порядок забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 року № 585](#):

«Жорстоке поводження з дитиною — будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою її експлуатації з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини».

Ще у 2006 році [наказом Міністерства освіти і науки України від 25 грудня 2006 року № 844 «Про вжиття додаткових заходів щодо профілактики та запобігання жорстокому поводженню з дітьми»](#) були окреслені окремі прояви жорстокого поводження, зокрема:

- приниження, постановка в кут, биття;
- роздягання дитини перед іншими як спосіб покарання;
- нагадування при класному колективі про недоліки дитини, особливості сім'ї, сімейні події, про які вчителю стало відомо;
- невідповідна праця;
- ігнорування фізичних потреб дитини (заборона піти до туалету);
- існування «улюбленців» та «паріїв»;
- підвищений тон, крик, необґрунтовані, неадекватні оцінки;
- сувора дисципліна, яка тримається на страху, а не на інтересі до навчання;
- авторитаризм, вимоги без пояснень;
- недоцільні вимоги до зовнішнього вигляду дитини (зачіски, форми) і застосування дій щодо його покращення — підстригання власноруч, зняття прикрас, відбирання мобільних телефонів тощо;
- образливі прізвиська;
- насміхання з вигляду, виду діяльності, поведінки дітей, які вирізняються серед однолітків;
- примушування до негативних дій (доведи, що не боїшся вчителя, що ти не гірший за інших; що ти палиш, вживаєш наркотики; що ти дорослий, займаєшся сексом тощо), бойкот, ігнорування;
- відбирання у слабших дорогих речей, грошей, їжі;
- погрози;
- примус до «служіння» сильному — нести портфель, бути на підхваті, чергувати тощо.

Що робити

Не залишати без реагування прояви жорстокого поводження, оскільки пережите в дитинстві насильство залишає слід у свідомості людини на все життя. Звернутися до директора з письмовою скаргою та вимагати вжити заходів для захисту дітей у закладі освіти від будь-яких форм насильства та жорстокого поводження.

Якщо адміністрація закладу освіти не звертає належної уваги на випадки жорстокого поводження та ігнорує скарги батьків, звертатися до органів управління освітою, яким підпорядковується школа, та органів Національної поліції України.

Наразі жорстоке поводження та складні життєві обставини тісно пов'язані, тому координацію діяльності щодо виявлення та захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також безпосереднє ведення їхніх справ здійснюють служби у справах дітей районних, районних у містах Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад, сільських, селищних рад об'єднаних територіальних громад (далі — служби у справах дітей)

Сільські, селищні, міські голови, а також старости сіл і селищ, визначених за рішенням місцевої ради об'єднаної територіальної громади, несуть персональну відповідальність за забезпечення виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, випадків жорстокого поводження з ними, виникнення безпосередньої загрози життю або здоров'ю дитини, надання таким дітям допомоги в межах повноважень і своєчасне інформування про них.

При цьому, у разі надходження повідомлення про виявлення дитини, яка постраждала від жорстокого поводження, не пов'язаного з домашнім насильством, служба у справах дітей невідкладно повідомляє про таку дитину органам Національної поліції.

Важливо!

Стаття 10 Закону України «Про охорону дитинства» передбачає:

«Кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватися

на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості і виключають приниження честі та гідності дитини.»

Дитина від народження має всі права людини, але потребує особливого захисту від жорстокого поводження, насильства різних видів і форм.

Пережите в дитинстві насильство залишає слід у свідомості людини на все життя.

6. До кого апелювати, якщо шкільна адміністрація не звертає уваги на булінг (цькування), на прояви жорстокого поводження та ігнорує подані звернення (заяви, скарги)?

У разі бездіяльності закладу освіти варто звернутися із заявою про булінг (цькування) безпосередньо до поліції та до відповідних органів управління освітою (управління / департамент освіти).

Стаття 40 Конституції України передбачає:

«Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.»

Відповідно до статті 55 [Закону України «Про освіту»](#) батьки учасників освітнього процесу мають право:

- подавати керівництву або засновнику закладу освіти заяву про випадки булінгу (цькування) стосовно дитини або будь-якого іншого учасника освітнього процесу;
- вимагати повного та неупередженого розслідування випадків булінгу (цькування) стосовно дитини або будь-якого іншого учасника освітнього процесу.

Згідно зі статтею 25 [Закону України «Про освіту»](#) засновник закладу освіти або уповноважений ним орган:

розглядає скарги про відмову в реагуванні на випадки булінгу (цькування) за заявами здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, інших осіб та приймає рішення за результатами розгляду таких скарг.

Що робити

У разі бездіяльності адміністрації школи, ігнорування скарг батьків чи замовчування проблеми необхідно подати:

1. Письмове звернення до засновника закладу освіти та/або відповідного управління освіти / департаменту освіти;
2. Заяву до поліції про випадки булінгу (цькування);
3. [Електронне звернення до освітнього омбудсмена](#);
4. Звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, його представника з дотримання прав дитини та сім'ї та/або Уповноваженого Президента України з прав дитини;
5. [Електронне звернення до Міністерства освіти і науки](#).

Важливо!

Публічний розголос (за бажання батьків та дитини): публікація інформації в соціальних мережах, у тому числі в окремих тематичних групах, зокрема **БАТЬКИ SOS** тощо, у засобах масової інформації (звернення до журналістів, звернення до правозахисних організацій) — все це сприятиме розслідуванню випадків булінгу (цькування).

Корисне посилання

[Лист та роз'яснення Міністерства освіти і науки України від 13.04.2020 року 1/9-207 щодо застосування наказу Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 року № 1646 «Деякі питання реагування на випадки булінгу \(цькування\) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти».](#)

БАТЬКИ - УЧАСНИКИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

1. Чи можуть батьки обирати перелік навчальних предметів (інтегрованих курсів), що їх вивчатимуть їхні діти?

Батьки можуть обирати для дітей заклад загальної середньої освіти, попередньо вивчивши перелік предметів у ньому. Обравши заклад освіти, батьки можуть обирати: вчитися за загальною освітньою програмою, затвердженою керівником закладу, чи за індивідуальним навчальним планом.

У кожному разі в батьків залишається можливість впливати на перелік навчальних предметів, але можливості вибору будуть різними.

Якщо батьки обирають для своєї дитини навчання за загальною освітньою програмою, за ними збережеться можливість вибору предметів варіативної складової.

Кожна школа самостійно розробляє свої навчальні плани, які містять:

- предмети, обов'язкові для вивчення (предмети інваріантної складової);
- предмети на вибір (предмети варіативної складової).

Під час розробки навчальних планів на наступний рік, зокрема їхньої варіативної складової, педагогічна рада закладу загальної середньої освіти повинна враховувати думку здобувачів освіти (учнів) та їхніх батьків. Для того, щоб їхня думка та побажання щодо курсів варіативної складової були враховані, пропозиції треба оформити письмово у вигляді колективної заяви від класу. Якщо батьки не висловили жодних побажань, адміністрація школи обирає предмети варіативної складової на власний розсуд.

Якщо батьки обирають для своєї дитини навчання за індивідуальною освітньою траєкторією, вони повинні написати заяву про це до закладу освіти. Відповідно до частини 3 статті 14 Закону України «Про повну загальну середню освіту», «заява, зокрема, має містити обґрунтовані причини та сформульовані пропозиції щодо особливостей засвоєння освітньої програми закладу освіти (її окремих освітніх компонентів). Відмову в задоволенні реалізації індивідуальної освітньої траєкторії в закладі освіти та розробленні індивідуального навчального плану **може бути оскаржено до керівника та/або засновника закладу освіти або уповноваженого ним органу, відповідно до вимог Закону України «Про звернення громадян».**»

Індивідуальний навчальний план розробляється у взаємодії з учнем та/або його батьками. Схвалений педагогічною радою і затверджений директором індивідуальний навчальний план мають підписати й батьки.

Відповідно до частини 2 статті 14 Закону України «Про повну загальну середню освіту»:

«індивідуальний навчальний план учня має забезпечувати виконання ним освітньої програми закладу освіти та передбачати його участь у контрольних заходах, а також у разі необхідності враховує особливі освітні потреби учня, визначені за результатами комплексної психолого-педагогічної оцінки його розвитку».

Важливо!

Частина 7 статті 11 Закону України «Про повну загальну середню освіту»:

«Державні та комунальні заклади освіти реалізують освітні програми за кошти державного, місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством, і не можуть реалізовувати чи забезпечувати (повністю або частково) свої освітні програми за кошти батьків та/або учнів»

2. Чи можна відмовитися від вивчення певного навчального предмета (інтегрованого курсу), зокрема російської мови / другої іноземної мови / предметів духовно-морального спрямування?

Так, можна; дії батьків залежать від того, до якої частини освітньої програми належить небажаний предмет: обов'язковий для вивчення (інваріантна складова), вибірковий (варіативна складова) чи факультативний (необов'язковий) предмет.

Освітня програма українських шкіл складається з трьох частин: предмети, обов'язкові для вивчення (інваріантна складова), вибіркові (варіативна складова) та факультативні (необов'язкові) предмети. Невідвідування предметів, обов'язкових для вивчення, та вибіркових предметів може призвести до неатестації по них за результатами річного оцінювання.

Відмовитися від вивчення небажаного предмета, обов'язкового для вивчення в певному освітньому закладі, батьки можуть таким чином:

- звернутися до шкільної адміністрації щодо розроблення індивідуального навчального плану дитини;
- обрати інший заклад освіти;
- обрати інший клас у тому ж освітньому закладі, де вивчення небажаного предмету (курсу) не є обов'язковим.

Інформація про навчальні предмети, які вивчаються у школі, має бути оприлюднена на сайті закладу освіти.

Згідно з частиною 2 статті 30 Закону України «Про освіту»:

*«Заклади освіти, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності, зобов'язані забезпечувати на своїх вебсайтах (у разі їх відсутності — на вебсайтах своїх засновників) відкритий доступ до такої інформації та документів», зокрема:
«освітніх програм, що реалізуються в закладі освіти, та переліку освітніх компонентів, що передбачені відповідною освітньою програмою».*

Більш гнучкою є ситуація з курсами варіативної складової, до яких, зокрема, належить друга іноземна мова. Зазвичай під час підготовки навчальних планів для учнів 5 класів адміністрація школи проводить опитування серед батьків щодо вибору другої мови для вивчення, аби вирішити, яку другу іноземну мову вивчатимуть діти у 5–9 класах. Зі свого боку батьки також можуть індивідуально або колективно звернутися до адміністрації школи з пропозицією бажаних або відмовою від небажаних предметів варіативної складової (зокрема другої іноземної мови, але не тільки). Інформацію про наявність і кількість предметів на вибір треба шукати на сайті освітнього закладу або на сайті його засновника. Навіть якщо небажаний предмет увійшов до варіативної складової освітнього плану, батьки можуть відмовитися від вивчення цього вибіркового навчального предмета (інтегрованого курсу) в індивідуальному порядку, написавши заяву адміністрації закладу освіти. У такому випадку дитина буде неатестована з цього предмета.

Якщо небажаний предмет є факультативним, можна просто не відвідувати заняття, адже вивчення факультативного предмета не є обов'язковим.

Треба зазначити, що законодавство дає досить широкі можливості для створення бажаних (і, відповідно, уникнення небажаних) курсів на вибір, навіть якщо не весь клас одностайний з питання вибору предмета.

Відповідно до частини 7 статті 12 Закону України «Про повну загальну середню освіту»:

«Для вивчення навчальних предметів, курсів, інтегрованих курсів, у тому числі вибіркових, можуть

формуватися та функціонувати міжкласні групи, що включатимуть учнів різних класів одного або різних років навчання».

Згідно з Порядком поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженим [Наказом Міністерства освіти і науки України № 128 від 20.02.2002 року](#):

«Мінімальна наповнюваність груп при проведенні факультативних занять та курсів за вибором у загальноосвітніх навчальних закладах міської місцевості становить 8 чоловік, сільської місцевості — 4 чоловіки».

Зверніть увагу!

На відміну від інших курсів на вибір, що пропонуються адміністрацією освітнього закладу батькам та учням за замовчуванням (тобто, якщо немає колективної письмової відмови, курс вважається схваленим), курс основ християнської етики та інших предметів духовно-морального спрямування викладається учню тільки за умови індивідуальної заяви-згоди його батьків.

Згідно з [Інструктивно-методичними рекомендаціями щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році](#):

«Викладання основ християнської етики та інших предметів духовно-морального спрямування в закладах загальної середньої освіти можливе за умови письмової згоди батьків та за наявності підготовленого вчителя. При цьому просимо враховувати ситуацію, коли не всі діти відвідують зазначені курси. У такому випадку ці заняття повинні бути в розкладі першим або останнім уроком».

Що робити

Обрати найбільш прийнятний варіант формування освітньої траєкторії своєї дитини: обирати (змінювати) заклад (клас), форму здобуття освіти, формувати разом із закладом освіти індивідуальний навчальний план.

Важливо!

Відсутність результатів річного оцінювання (неатестація) з навчальних предметів (інтегрованих курсів), що є обов'язковими для вивчення, може мати негативні наслідки: неатестація знизить середній бал документа про освіту, а також можуть виникнути питання до батьків щодо незабезпечення права дітей на повну загальну середню освіту.

3. Чи можуть батьки обрати / замінити вчителя?

Ні. Вибір та/або заміна вчителя є виключною компетенцією адміністрації закладу освіти. Однак батьки можуть звернутися з обґрунтованою пропозицією щодо заміни вчителя до директора школи, який повинен якнайкраще забезпечити інтереси дітей.

Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» (частина 3 статті 38), керівник закладу загальної середньої освіти має право, зокрема:

«призначати на посаду, переводити на іншу посаду та звільняти з посади працівників закладу освіти, визначати їхні посадові обов'язки, заохочувати та притягати до дисциплінарної відповідальності, а також вирішувати інші питання, пов'язані з трудовими відносинами, відповідно до вимог законодавства».

Відповідно до частини 2 статті 54 Закону України «Про освіту» педагогічні працівники, зокрема, зобов'язані:

«сприяти розвитку здібностей здобувачів освіти, формуванню навичок здорового способу життя,

дбати про їхнє фізичне і психічне здоров'я; поважати гідність, права, свободи і законні інтереси всіх учасників освітнього процесу».

Згідно зі статтею 55 Закону України «Про освіту» батьки здобувачів освіти, зокрема, мають право «захищати відповідно до законодавства права та законні інтереси здобувачів освіти» та «звертатися до закладів освіти, органів управління освітою з питань освіти».

Таким чином, керівник закладу освіти, педагогічні працівники та батьки зобов'язані спільно діяти для якнайкращого забезпечення інтересів дітей.

Що робити

Звернутися до керівника закладу освіти з обґрунтуванням причини, чому вказаний педагог, на думку батьків, неефективно працює в конкретному класі. Вислухати пропозиції адміністрації щодо шляхів виправлення ситуації. Це може бути робота психолога у класі або з педагогом, курси підвищення кваліфікації, дисциплінарні стягнення, методична допомога колег. Усі ці пропозиції доцільні у разі, якщо педагог не несе загрози психічному та фізичному здоров'ю дітей.

Важливо!

«В основі педагогіки партнерства лежить розуміння і визнання іншої особи (вчителя, батька, учня тощо) як рівноправного суб'єкта, поваги до особистості (у тому числі особистості учня / учениці), визнання її прав, визнання права на іншу думку і свободи її вираження тощо.

Тому створення в кожній школі здорового і безпечного освітнього середовища, здорової атмосфери на засадах рівності, доброчесності, недискримінації має бути передумовою високих результатів навчання учнів» (з листа Міністерства освіти і науки України № 1/9-201 від 08.04.2020 року «Щодо нагальних питань впровадження Закону України «Про повну загальну середню освіту»).

4. Чи можуть батьки побачити контрольну роботу / дізнатися оцінки своєї дитини?

Так, можуть. Батьки не лише мають право знати оцінки та бачити роботи своїх дітей, а й зобов'язані цікавитися результатами їхнього навчання.

Абзац 8 частини 2 статті 55 Закону України «Про освіту» визначає, що батьки здобувачів освіти мають право:

«отримувати інформацію... про результати навчання своїх дітей (дітей, законними представниками яких вони є)».

Абзац 3 частини 3 статті 55 Закону України «Про освіту» визначає, що батьки здобувачів освіти, зокрема, зобов'язані:

«сприяти виконанню дитиною освітньої програми та досягненню дитиною передбачених нею результатів навчання».

Згідно з частиною 2 статті 25 Закону України «Про повну загальну середню освіту»:

«На батьків учнів, а також керівників закладів освіти, які виконують обов'язки опікунів дитини у випадках, визначених законом, покладається відповідальність за здобуття ними повної загальної середньої освіти».

Таким чином, нормами законів визначено обов'язок батьків забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти. Для виконання цього обов'язку батьки мають право отримувати інформацію про успіхи власної дитини.

Що робити

Вимагати від керівника закладу освіти підключення закладу до державного безкоштовного електронного журналу E-Journal. За допомогою цієї системи батьки матимуть змогу бачити всі поточні оцінки своїх дітей. Інформація про алгоритм підключення до цієї системи — [за посиланням](#).

Домовитися з адміністрацією школи та педагогічними працівниками, які здійснюють оцінювання, щодо способів такого інформування.

Важливо!

Абзац 3 частини 4 статті 17 Закону України «Про повну загальну середню освіту»:

«Річне оцінювання та державна підсумкова атестація здійснюються за системою оцінювання, визначеною законодавством, а результати такого оцінювання відображаються у свідоцтві досягнень, що видається учневі щороку у разі переведення його на наступний рік навчання».

Відповіді на поширені запитання щодо свідоцтва досягнень учнів Нової української школи — [за посиланням](#). Зразки свідоцтв і методичні рекомендації — [тут](#).

5. Чи можуть батьки бути присутніми на уроці своєї дитини?

Так, можуть. Батьки учнів / здобувачів освіти є учасниками освітнього процесу в закладах освіти та можуть бути присутніми на уроках своєї дитини за попереднім погодженням із керівником закладу освіти.

Абзац 2 частини 1 статті 25 «Права, обов'язки та відповідальність батьків учнів» [Закону України «Про повну загальну середню освіту»](#):

«Батьки учнів мають право бути присутніми на навчальних заняттях своїх дітей за попереднім погодженням з керівником закладу освіти».

Таким чином, нормою закону передбачено право батьків бути присутніми на уроках своєї дитини.

Що робити

У разі потреби звернутися до керівника закладу освіти із письмовою заявою про бажання бути присутнім на навчальних заняттях своєї дитини, зазначаючи дату та назву такого заняття.

Важливо!

Не допускається обмежувати наявні права і свободи батьків, викладені в Законі України [«Про повну загальну середню освіту»](#), будь-якими документами закладу освіти або рішеннями органів батьківського самоврядування закладу освіти. Зокрема, не можна забороняти батькам відвідувати заклад освіти, де вчаться їхні діти, а також бути присутніми на уроках своїх дітей.

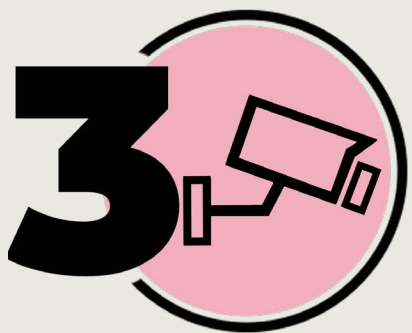
Закон України [«Про повну загальну середню освіту»](#) передбачає:

«Положення статуту не повинні суперечити законодавству» (абзац 3 частини 2 статті 33).

«Рішення органу батьківського самоврядування виконується батьками виключно на добровільних засадах.

Рішення органу батьківського самоврядування з питань організації освітнього процесу та/або діяльності закладу освіти можуть бути реалізовані виключно за рішенням керівника закладу освіти, якщо таке рішення не суперечить законодавству» (частина 4 статті 30).

БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

1. Чи можуть діти / батьки здійснювати аудіо- чи відеозапис у школі?

Так, можуть за умови, що аудіо- чи відеозапис здійснюється за згодою особи, яку знімають (у тому числі мовчазною — відсутність заперечення), або без такої згоди з метою фіксації порушень прав людини.

Відповідно до частини 2 статті 34 [Конституції України](#), «кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір».

Фіксування голосу, зображення, поведінки фізичної особи за допомогою технічних засобів є збором інформації, передбаченим ст. 34 [Конституції України](#). Проте це право обмежене частиною 1 статті 32 [Конституції України](#), згідно з якою «ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України».

Винятки викладені в частині 2 статті 32 Конституції України:

«Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини».

Частиною 2 статті 11 Закону України «[Про інформацію](#)» також передбачено:

«Не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини».

Тобто, збирання інформації про особу, у тому числі за допомогою технічних засобів, допускається без її згоди, зокрема, для захисту прав людини.

Це підтверджено Конституційним Судом України рішенням у справі № 1-9/2012 від 20.01.2012 року, а саме:

«збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням в її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускається винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини».

Таким чином, аудіо- чи відеофіксація протиправних дій посадових осіб чи громадян не підпадає під обмеження щодо збирання інформації та допускається без їхнього дозволу, оскільки є реалізацією права особи на власний захист чи захист прав дітей.

Важливо!

Діяльність посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування є публічною, тому зйомка дій таких осіб під час виконання службових обов'язків є допустимою, крім винятків, встановлених законом.

Корисне посилання

Роз'яснення Освітнього омбудсмена України:
«Фото та відео фіксації протиправних дій під час освітнього процесу».

2. Чи можуть батьки встановити відеоспостереження у класі, де вчиться їхня дитина?

Самостійно — ні. Створення в закладі освіти безпечного освітнього середовища, у тому числі за допомогою технічних засобів і з дотриманням норм законів, — відповідальність керівника та засновника закладу освіти. Працівники закладу освіти повинні бути повідомлені про відеоспостереження, яке здійснюється у школі, та мають дати на це згоду.

Згідно з рішенням Конституційного Суду України від 20.01.2012 року № 2-рп/2012:

«- інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною».

Частини 1, 2 статті 32 Конституції України передбачають:

«Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України».
«Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини».

Відеозйомка у школі за допомогою системи відеоспостереження якраз і є збиранням інформації про осіб, що можливо лише за згодою всіх учасників освітнього процесу (працівників школи, батьків як законних представників дітей).

Стаття 29 [Кодексу законів про працю України](#) покладає на власника або уповноважений ним орган обов'язок поінформувати працівника під розписку про умови праці.

Таким чином, працівникам закладу освіти повинні повідомити про відеоспостереження, яке здійснюється в школі, і вони мають дати згоду.

Що робити

Батьки можуть звернутися до засновника закладу освіти та керівника закладу освіти з проханням створити безпечні умови перебування здобувачів освіти, а саме: встановити камери відеоспостереження з метою фіксації поведінки учасників освітнього процесу.

За погодженням із засновником закладу освіти директор закладу освіти повинен:

- видати наказ про встановлення камер відеоспостереження, ознайомити з ним усіх працівників школи та батьків (одного з батьків) усіх дітей;
- доповнити внутрішні положення закладу освіти (правила внутрішнього розпорядку) пунктами про те, що в школі функціонує система відеоспостереження;
- розмістити в закладі освіти попереджувальні таблички (на вхідних дверях, дошці оголошень тощо) про те, що у закладі освіти здійснюється відеоспостереження;
- щоб уникнути розголошення персональної інформації учасників освітнього процесу, обов'язково ознайомити працівників, які обслуговують систему відеоспостереження, з положенням про захист персональних даних, затвердженим наказом директора школи.

Важливо!

В інтересах національної безпеки, економічного добробуту й захисту прав людини відеозйомка особи, тобто збирання, використання інформації про особу, допускається без отримання її згоди, згідно з частиною 2 статті 32 [Конституції України](#).

Корисне посилання

[Рішення Конституційного Суду України у справі № 1-9/2012 від 20.01.2012 року.](#)

3. Чи може шкільний психолог спілкуватися з дитиною без згоди батьків?

Для індивідуальної діагностики та/або корекції девіантної поведінки дитини практичним психологом потрібна письмова згода батьків, але для проведення групових занять, анонімного анкетування згода не обов'язкова.

Відповідно до частини 1 статті 76 Закону України «Про освіту»:

«У системі освіти діє психологічна служба, положення про яку затверджує центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки. Психологічне забезпечення освітнього процесу в закладах освіти здійснюють практичні психологи».

Згідно з пунктом 7 Наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу» від 15.04.2008 року № 199:

«Методи психологічного і психотерапевтичного впливу можуть застосовуватися лише за усвідомленою згодою інформованої дієздатної особи, відносно якої вони застосовуються, або за згодою її законного представника».

Згідно з Положенням про психологічну службу у системі освіти України, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України № 509 від 22 травня 2018 року, працівник психологічної служби, зокрема, зобов'язаний:

- «надавати психологічну допомогу за запитами учасників освітнього процесу;
- здійснювати індивідуальну діагностику, корекцію за запитом учасників освітнього процесу, отримавши

- письмову згоду батьків (законних представників). Зазначена згода може бути відкликана у будь-який момент;
- поважати гідність здобувачів освіти».

Також, практичний психолог входить до складу постійної шкільної комісії з розгляду випадків булінгу (цькування), здійснює роботу з постраждалими від насильства дітьми та сприяє запобіганню будь-яким видам і формам насильства та конфліктам серед здобувачів освіти.

Важливо!

«За своїм статусом практичні психологи та соціальні педагоги закладів освіти належать до педагогічних працівників» (частина 3 статті 76 Закону України «Про освіту»).

4. Чи можуть дитину фотографувати без згоди батьків та розмішувати фото для публічного доступу?

Ні. За загальним правилом, зйомка особи здійснюється тільки за її згодою (винятком є відкрита зйомка на вулиці, на публічних заходах), зйомка дітей — за згодою батьків.

Вимога про згоду на зйомку особи передбачена Конституцією України, Законом України «Про інформацію» та Цивільним кодексом України.

Відповідно до частини 2 статті 32 Конституції України:

«Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини».

Зйомка особи — це теж збирання інформації про особу, на що, відповідно, потрібна її згода.

Частиною 2 статті 21 Закону України «Про інформацію» визначено, що інформація про фізичну особу є конфіденційною.

«Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом».

Згідно з частиною 1 статті 307 Цивільного кодексу України:

«Фізична особа може бути знята на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку лише за її згодою. Згода особи на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку припускається, якщо зйомки проводяться відкрито

на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру».

Зважаючи на те, що малолітні особи (діти віком до 14-ти років) та неповнолітні особи (діти віком від 14-ти до 18-ти років) не мають повної цивільної дієздатності, батьки є їхніми законними представниками і можуть надавати згоду на фотографування дитини та подальше використання зображення дитини. Варто зауважити, що згода може бути усною, письмовою та мовчазною (особа знає про зйомку та не заперечує щодо зйомки).

Роз'яснення Міністерства юстиції України:

[«Правила знімання: коли потрібен дозвіл, а коли ні».](#)

Важливо!

Після надання згоди на зйомку дитини батьки можуть вимагати припинити публічний показ (вилучити певні зображення з публічного доступу) тієї частини, яка стосується особистого життя дитини.

ДОСТУП
ДО ОСВІТИ

1. Чи можуть дитину не пустити на урок / до школи?

Ні, не можуть. Це порушення конституційного права дитини на освіту.

Частинами 1 та 2 статті 53 Конституції України встановлено:

«Кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою».

Частина 1 статті 19 «Право на освіту» Закону України «Про охорону дитинства» передбачає:

«Кожна дитина має право на освіту».

Крім цього, нормами вказаних статей Конституції та Закону України «Про охорону дитинства» визначено, що держава забезпечує доступність і безоплатність повної загальної середньої освіти в державних і комунальних закладах освіти.

Рішенням Конституційного Суду України від 04 березня 2004 року (справа про доступність і безоплатність освіти) у справі № 1-4/2004 надано тлумачення статті 53 Конституції України, а саме визначено:

«доступність освіти як конституційна гарантія реалізації права на освіту на принципах рівності, визначених статтею 24 Конституції України, означає, що нікому не може бути відмовлено у праві на освіту, і держава має створити можливості для реалізації цього права».

Що робити

Якщо відбувається порушення права дитини на освіту, батьки можуть звернутися зі скаргою до директора школи та/або до органів управління освітою, яким підпорядковується заклад освіти.

У разі підтвердження порушення права на освіту на винних осіб закладу можуть бути накладені дисциплінарні стягнення (догана, звільнення).

2. За що можуть відрахувати дитину зі школи?

Дитину можуть відрахувати зі школи тільки після закінчення останнього класу закладу освіти або після зарахування чи переведення до іншого закладу освіти за заявою батьків.

Питання відрахування учнів зі школи врегульоване у [Порядку зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти](#), затвердженому наказом Міністерства освіти і науки України № 367 від 16.08.2018 року (надалі — Порядок). Розділ IV «Відрахування учнів із закладів освіти» Порядку передбачає:

«Із закладу освіти відраховуються учні, які:

- 1. Здобули повну загальну середню освіту та отримали відповідний документ про освіту;*
- 2. Зараховані до іншого закладу освіти для здобуття повної загальної середньої освіти;*
- 3. Переводяться до іншого закладу освіти відповідно до [розділу III](#) цього Порядку;*
- 4. Вибувають на постійне місце проживання за межі України.*

Відрахування із зазначених підстав здійснюється шляхом видання відповідного наказу керівником закладу освіти».

Вказані підстави для відрахування учня зі школи (крім здобуття повної загальної середньої освіти або одночасного зарахування до декількох закладів освіти) передбачають подачу батьками заяви про відрахування.

Тобто, обов'язковою умовою відрахування дитини зі школи є заява батьків.

Цей Порядок не поширюється на:

- заклади спеціалізованої освіти мистецького, спортивного, військового чи наукового спрямування;
- спеціальні заклади загальної середньої освіти (спеціальні школи, санаторні школи, навчально-реабілітаційні центри та школи соціальної реабілітації);
- заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти.

Учнів зазначених закладів освіти, які навчаються за денною формою, після закінчення 9 класу можливо відрахувати або перевести на іншу форму навчання за збігу двох умов:

- зарахування дитини до закладу відбувалося за результатами конкурсу;
- результати річного оцінювання та/або ДПА з навчального предмета, що вивчався поглиблено, відсутні або початкові (1, 2, 3 бали).

Рішення про відрахування ухвалює педагогічна рада закладу.

«Про можливе відрахування батьки дитини та орган управління освітою за місцем проживання учня повинні бути письмово поінформовані у двотижневий строк до дня засідання педагогічної ради щодо можливого відрахування» (абзац 2 пункту 2 розділу IV Порядку).

Що робити

Якщо дитину відраховують зі школи, відповідне рішення керівника закладу освіти може бути оскаржене до органу управління у сфері освіти, якому підпорядкований відповідний заклад освіти, та/або до суду.

Важливо!

Стаття 183 «Порушення права на освіту» [Кримінального кодексу України](#) передбачає відповідальність за незаконну відмову в прийнятті до навчального закладу будь-якої форми власності та за незаконну вимогу оплати за навчання у державних чи комунальних навчальних закладах.

3. Чи можуть дитину вигнати з уроку?

Ні, не можуть, адже це позбавляє дитину права на освіту. Крім того, вчитель є відповідальним за збереження життя і здоров'я учнів під час освітнього процесу.

Частини 1 та 9 статті 3 «Право на освіту» Закону України [«Про освіту»](#) визначають:

«1. Кожен має право на якісну та доступну освіту. Право на освіту включає право здобувати освіту впродовж усього життя, право на доступність освіти, право на безоплатну освіту у випадках і порядку, визначених Конституцією та законами України.

...

9. Право на освіту не може бути обмежене законом».

Згідно з частиною 4 статті 7 «Заборона дискримінації у сфері загальної середньої освіти» Закону України [«Про повну загальну середню освіту»](#):

«Жоден учасник освітнього процесу не повинен зазнавати жодних форм дискримінації, зокрема мати будь-які обмеження в освітньому процесі або у праві брати участь у заходах, що проводяться в закладі

освіти, у тому числі на підставі надання чи ненадання благодійної допомоги закладу освіти».

Таким чином, будь-які обмеження щодо участі учня в освітньому процесі є неприпустимими.

Що робити

Якщо ви дізналися, що вашу дитину вигнали з уроку, необхідно повідомити керівнику закладу освіти про такий випадок та ініціювати розгляд питання про притягнення педагогічного працівника до дисциплінарної відповідальності.

4. Чи треба складати вступні іспити до 1-го, 5-го, 10-го класів?

Зарахування учнів початкових класів (1–4) до державних та комунальних закладів загальної середньої освіти відбувається без вступних іспитів (окрім закладів спеціалізованої освіти). Зарахування до 5–11 класів за конкурсом можливе лише за певних обставин. Дітей, які вже навчаються у закладі освіти, переводять до наступного класу без конкурсів.

Згідно з частиною 2 статті 8 «Забезпечення територіальної доступності» Закону України [«Про повну загальну середню освіту»](#):

«Кожна дитина має право на здобуття початкової та базової середньої освіти у найбільш доступному та наближеному до місця її проживання закладі освіти (його структурному підрозділі).

Право дитини на здобуття початкової та базової середньої освіти у комунальному закладі освіти (його структурному підрозділі), за яким закріплена територія обслуговування, на якій проживає дитина, гарантується, що не обмежує право батьків дитини або особи, яка досягла повноліття, обирати інший заклад освіти відповідно до законодавства.

Відповідно до статті 9 «Забезпечення рівного доступу до здобуття повної загальної середньої освіти» Закону України «Про повну загальну середню освіту» передбачено таке:

Щодо дітей 1–4 класів — конкурси заборонені.

«Зарахування дітей до закладу освіти на конкурсних засадах (проведення будь-яких заходів, спрямованих на перевірку знань, умінь, навичок чи інших компетентностей дитини) для здобуття початкової освіти забороняється, крім закладів спеціалізованої освіти і приватних закладів освіти».

Таким чином, будь-яка перевірка вмінь дитини для зарахування до початкових класів (1–4 класи) комунальних закладів освіти заборонена.

Щодо дітей 5–9 класів — конкурс можливий.

Проведення вступних конкурсів для зарахування до 5–11 класів можливе за умови, що кількість заяв про зарахування перевищує кількість вільних місць. Тоді конкурс проводиться лише для тих дітей, які переводяться в 5 клас із іншого закладу.

«Зарахування дітей до державних, комунальних закладів освіти для здобуття базової середньої освіти може здійснюватися на конкурсних засадах, якщо це не порушує право учнів, які здобули початкову освіту в цьому закладі освіти, на продовження навчання в ньому та за умови, що кількість поданих заяв про зарахування перевищує загальну кількість вільних місць у відповідних класах».

Щодо дітей 10–11 класів — конкурс можливий.

Дітей, які вже навчаються у закладі освіти, переводять до наступного класу згідно з наказом директора про переведення, без конкурсів.

«Зарахування дітей до державних, комунальних і корпоративних закладів освіти для здобуття профільної середньої освіти (академічного або професійного спрямування) відбувається на конкурсних засадах. Конкурс може не проводитися, якщо кількість поданих заяв про зарахування не перевищує загальної кількості вільних місць у відповідних класах».

Що робити

Якщо дитину не зараховують до школи або проводять конкурс всупереч вимогам законодавства, відповідне рішення керівника закладу освіти може бути оскаржене до органу управління у сфері освіти, якому підпорядкований відповідний заклад освіти, та/або до суду.

Важливо!

«Діти з особливими освітніми потребами, які проживають на території обслуговування комунального закладу освіти, мають право на першочергове зарахування до нього у порядку, визначеному законодавством, для здобуття початкової та базової середньої освіти» «абзац 6 частини 2 статті 9 Закону України «Про повну загальну середню освіту».

Корисне посилання

[Порядок зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України № 367 від 16.04.2018 року.](#)

[Порядок переведення учнів закладу загальної середньої освіти на наступний рік навчання, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України № 762 від 14.07.2017 року.](#)

5. Чи має право дитина прийти до школи без довідки від лікаря після пропуску кількох днів навчання?

Так. Для відвідування школи після пропуску достатньо пояснювальної записки батьків без зазначення причин відсутності та без обмеження кількості днів.

Слід керуватися Постановою Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 року № 684 «Про затвердження Порядку ведення обліку дітей шкільного віку та учнів», абзац 2 пункту 13 якої передбачає:

«Причини відсутності учня на навчальних заняттях підтверджуються відповідною медичною довідкою закладу охорони здоров'я або письмовим поясненням батьків (одного з батьків) учня чи інших законних представників (для учнів, які не досягли повноліття) або учня (для повнолітніх учнів), що зберігаються в його особовій справі протягом поточного навчального року».

У Конституції України (частина 1 стаття 32) зазначено:

«Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України».

Згідно зі статтею 39-1 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»:

«Забороняється вимагати та надавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування пацієнта».

Вимоги закладів освіти вказувати в поясненні батьків, які саме сімейні обставини стали причиною відсутності дитини, — пряме порушення вказаної норми Конституції,

втручання у право на повагу до сімейного та приватного життя та у право на таємницю про стан здоров'я.

Погане самопочуття або хвороба дитини — це теж сімейні обставини. Якщо дитині було зле, але до лікаря щодо лікування не зверталися, то йти по медичну довідку не потрібно.

Таким чином, для підтвердження причини відсутності дитини достатньо письмового пояснення батьків: «відсутня / відсутній за сімейними обставинами». Не варто заради отримання непотрібної медичної довідки наражати дитину на небезпеку захворіти після відвідування поліклініки. Вимога закладу освіти обов'язково надавати медичну довідку в разі пропуску кількох днів є безпідставною. А недопуск дитини до школи через ненадання медичної довідки є порушенням права на освіту.

Що робити

З метою уникнення несподіваних візитів працівників поліції та служби у справах дітей батькам або особам, що їх замінюють, варто своєчасно повідомляти заклад освіти про відсутність дитини, бажано у формі, яка дозволяє довести, що повідомлення було здійснене.

Важливо!

Постанова Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 року № 684 «Про затвердження Порядку ведення обліку дітей шкільного віку та учнів» (пункт 13 абзац 1) також визначає:

«У разі відсутності учнів, які не досягли повноліття, на навчальних заняттях протягом 10 робочих днів підряд з невідомих або без поважних причин заклад освіти невідкладно надає відповідному територіальному органу Національної поліції та службі у справах дітей дані таких учнів для провадження діяльності відповідно до законодавства, пов'язаної із захистом їх прав на здобуття загальної середньої освіти».

ШКОЛА ТА ГРОШІ

1. Чи повинні батьки робити ремонт у закладі освіти, де вчиться їхня дитина?

Ні. Ремонт у закладі освіти повинен робити його засновник. Засновником комунальних закладів освіти є територіальна громада в особі місцевого органу влади, який і відповідає за належний стан закладів освіти.

Стаття 1 Закону України «Про повну загальну середню освіту» визначає, що засновниками закладу загальної середньої освіти можуть бути:

- орган державної влади від імені держави,
- відповідна рада від імені територіальної громади (громад),
- фізична та/або юридична особа.

Згідно з частиною 3 статті 37 цього закону, засновник (засновники) закладу загальної середньої освіти зобов'язані забезпечити:

«утримання та розвиток заснованого ним закладу освіти, його матеріально-технічної бази на рівні, достатньому для виконання вимог державних стандартів, ліцензійних умов провадження освітньої діяльності у сфері загальної середньої освіти, вимог трудового законодавства, оплати праці педагогічних та інших працівників, охорони праці, безпеки життєдіяльності, пожежної безпеки тощо».

Що робити

Якщо працівники закладу освіти або батьки вимагають зробити ремонт у класі / школі, варто зафіксувати такі вимоги та звернутися до поліції. Якщо вимоги містять погрози, поліція може кваліфікувати їх як вимагання, яке

карається статтею 189 Кримінального кодексу України; якщо має місце обман чи зловживання довірою, то, за статтею 190 Кримінального кодексу України, — як шахрайство.

Важливо!

Батьки можуть допомогти закладу освіти з ремонтом у законний спосіб. Для цього слід перерахувати кошти на спецрахунок закладу / управління освіти. Розмір суми визначає кожен благодійник на власний розсуд та вказує цільове призначення — на що саме мають бути використані кошти. У разі допомоги товарами обов'язковим є оформлення акту приймання-передачі між батьками, закладом освіти та органом, якому підпорядковується заклад освіти.

2. Чи повинні батьки оплачувати прибирання технічними працівниками закладу освіти?

Ні, не повинні. Прибиральники службових приміщень входять до штату працівників закладу освіти та отримують заробітну плату за прибирання усіх приміщень і території школи.

Типові штатні нормативи закладів загальної середньої освіти, затверджені наказом МОН від 06.12.2010 року №1205, передбачають, що посада прибиральника службових приміщень вводиться на кожні 500 кв. м площі, що прибирається.

Стаття 60 «Штатні розписи закладів загальної середньої освіти» Закону України «Про повну загальну середню освіту» передбачає, що штатні розписи державних і комунальних закладів загальної середньої освіти розробляються та затверджуються керівником закладу загальної середньої освіти за погодженням із засновником або уповноваженим ним органом.

Згідно з частиною 2 статті 37 та частиною 4 статті 38 Закону України «Про повну загальну середню освіту» засновник закладу загальної середньої освіти або уповноважений ним орган затверджують кошторис закладу загальної середньої освіти, проект якого розробляється керівником закладу освіти.

Оплата праці працівників закладу освіти здійснюється в межах обсягів кошторису, розробленого керівником закладу освіти та затвердженого засновником або уповноваженим ним органом.

Таким чином, формування штатного розпису та кошторису закладу загальної середньої освіти, з урахуванням витрат на оплату праці — відповідальність керівника та засновника закладу освіти.

Забезпечення закладу освіти засобами для прибирання — це також відповідальність засновника закладу освіти або уповноваженого ним органу місцевої влади (орган управління освітою, якому підпорядковується школа).

Що робити

Якщо школа чи інші батьки пропонують здати гроші на прибирання, варто зафіксувати такі вимоги та звернутися до поліції, оскільки необліковані готівкові збори на додаткову оплату роботи техпрацівників містять корупційний складник, адже мають ознаки неправомірної винагороди або навіть, залежно від обставин, кримінально караного вчинку (вимагання або шахрайство).

Важливо!

«Залучення здобувачів освіти під час освітнього процесу до виконання робіт чи до участі у заходах, не пов'язаних з реалізацією освітньої програми, забороняється, крім випадків, передбачених рішенням Кабінету Міністрів України.» (частина 5 статті 53 Закону України «Про освіту»).

Корисне посилання

[Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти](#), затверджений Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 2205 від 25.09.2020 року.

3. Чи повинні батьки оплачувати охорону в закладі освіти?

Ні, не повинні. Забезпечення збереження шкільного майна та приміщення школи — відповідальність керівника та засновника закладу освіти.

Коли батьки сплачують за охорону в школі, вони чомусь упевнені, що сплачують за охорону дітей. Насправді ж тип договорів, які укладаються для охорони закладів, не передбачає охорону фізичних осіб — дітей, учителів тощо. Завдання охоронних компаній — охорона майна закладу, спостереження за діями третіх осіб (відвідувачів), забезпечення пропускнуго режиму.

Таким чином, сплачуючи за охорону в школі, батьки фактично беруть на себе завдання збереження шкільного майна, а не вирішують питання безпеки своїх дітей.

Відповідно до [Типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти](#), затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 06.12.2010 року №1205:

«штатна одиниця посади сторожа вводяться з метою забезпечення охорони приміщень та споруд шкіл упродовж необхідного для цього часу, де немає можливості передати охорону приміщення на пульт позавідомчої охорони».

Їх кількість визначається відповідно до [Міжгалузевих норм чисельності робітників, що обслуговують громадські будівлі](#), затверджених наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 11.05.2004 року № 105. Згідно з частиною 2 статті 78 Закону України «Про освіту»:

«Фінансування закладів, установ і організацій системи освіти здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, а також інших джерел, не заборонених законодавством».

Відповідно до статті 32 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», до відання виконавчих органів сільських, селищних та міських рад у сфері освіти належать власні (самоврядні) повноваження, зокрема «управління закладами освіти, ... організація їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення».

Закон України «Про охоронну діяльність» зазначає, що договір охорони має бути укладений виключно з власником майна. Зокрема, частина 3 статті 8 Закону передбачає:

«Замовник послуг з охорони майна зобов'язаний надати суб'єкту охоронної діяльності для ознайомлення оригінали документів або завірені в установленому порядку їх копії, що підтверджують його право володіння чи користування майном на законних підставах, охорона якого є предметом договору».

Укладення договорів про охорону майна школи з державними, комунальними підприємствами чи приватними охоронними компаніями та оплата послуг охорони — компетенція місцевої влади, органів управління освітою, яким підпорядковується школа.

Тобто, сторонами двостороннього договору про надання послуг охорони є виконавець (охоронна компанія), який надає послуги, та замовник (уповноважений орган засновника) закладу освіти, який отримує та сплачує за послуги.

Батьки не повинні сплачувати ні організаціям, які надають послуги з охорони школи, ні доплачувати працівникам школи (сторожам, вахтерам), які займаються охороною школи та отримують за це заробітну плату.

Що робити

Якщо школа або інші батьки пропонують здавати гроші на охорону, варто зафіксувати такі вимоги та звернутися до поліції. Якщо вимоги містять погрози, поліція може

кваліфікувати їх як вимагання, яке карається статтею 189 Кримінального кодексу України; якщо має місце обман чи зловживання довірою, то за статтею 190 Кримінального кодексу України, — як шахрайство.

Якщо школа справді має потребу в додатковій охороні, батьки можуть звернутися до засновника закладу освіти з проханням виділити на це кошти з місцевого бюджету.

ХТО ЗА ЩО ВІДПОВІДАЄ У ШКОЛІ

1. Які обов'язки та повноваження має місцева влада в питаннях утримання шкіл?

Відповідальність за формування та утримання мережі закладів освіти покладається на засновника закладу освіти.

Відповідно до частини 2 статті 19 [Конституції України](#):

«Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.»

Законом України [«Про освіту»](#) (пункт 7 статті 1) визначено:

«засновник закладу освіти — орган державної влади від імені держави, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад освіти або які в інший спосіб відповідно до законодавства набули прав і обов'язків засновника.»

Відповідно до частини 6 статті 25 [Закону України «Про освіту»](#):

«Засновник закладу освіти зобов'язаний: забезпечити утримання та розвиток матеріально-технічної бази заснованого ним закладу освіти на рівні, достатньому для виконання вимог стандартів освіти та ліцензійних умов.»

Загальне фінансування — державний та місцевий бюджети:

«Фінансування здобуття повної загальної середньої освіти здійснюється за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством.»

Фінансування здобуття повної загальної середньої освіти за рахунок коштів державного бюджету в комунальних закладах освіти здійснюється шляхом надання освітньої субвенції та інших трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам» (частина 1 статті 58 Закону України «Про повну загальну середню освіту»).

Забезпечення підручниками — державний бюджет:

«Фінансування забезпечення (виготовлення, поширення, зберігання та доставки до засновників закладів освіти чи відповідного органу управління у сфері освіти) підручниками (посібниками), у тому числі електронними, з навчальних предметів (інтегрованих курсів) відповідно до освітніх галузей, визначених державними стандартами, здійснюється за рахунок коштів державного бюджету» (частина 3 статті 58 Закону України «Про повну загальну середню освіту»).

Підвезення до школи — місцевий бюджет:

«Підвезення до закладу освіти (місця навчання, роботи) та у зворотному напрямку (до місця проживання) учнів і педагогічних працівників забезпечують органи місцевого самоврядування за рахунок місцевих бюджетів шкільними автобусами» (частина 5 статті 8 Закону України «Про повну загальну середню освіту»).

Таким чином, утримання (фінансування) комунальних закладів освіти здійснюється органами місцевої влади та місцевого самоврядування за рахунок коштів місцевого бюджету й освітніх субвенцій та інших трансфертів, наданих з державного бюджету місцевим бюджетам.

Що робити

Якщо через бездіяльність місцевої влади у школі відсутній ремонт, підручники, підвезення тощо, варто звернутися до відповідної обласної державної адміністрації або Київської

міської державної адміністрації як до органу ліцензування з питань дотримання засновником ліцензійних умов та/або до Державної служби якості освіти України щодо вжиття заходів державного нагляду (контролю) за діяльністю закладу освіти та аналізу діяльності засновника.

Крім цього, треба пам'ятати, що розголос у засобах масової інформації (звернення до журналістів) та соціальних мережах, у тому числі в окремих тематичних групах, зокрема **БАТЬКИ SOS** — найкращий каталізатор для швидкого реагування та вирішення проблем.

Важливо!

«Заклади освіти, що отримують публічні кошти, та їх засновники зобов'язані оприлюднювати на своїх веб-сайтах кошторис і фінансовий звіт про надходження та використання всіх отриманих коштів, інформацію про перелік товарів, робіт і послуг, отриманих як благодійна допомога, із зазначенням їх вартості, а також про кошти, отримані з інших джерел, не заборонених законодавством» (частина 3 статті 30 Закону України «Про освіту»).

Корисне посилання

Порядок забезпечення підручниками та посібниками здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних працівників, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 41 від 23 січня 2019 року.

2. Які повноваження має педагогічна рада?

Педагогічна рада — основний колегіальний орган управління закладу освіти, її рішення вводяться в дію наказами директора школи та є обов'язковими до виконання всіма учасниками освітнього процесу.

Відповідно до частини 2 статті 40 «Педагогічна рада» Закону України «Про повну загальну середню освіту»:

«Педагогічна рада утворюється за наявності не менше трьох педагогічних працівників. Усі педагогічні працівники зобов'язані брати участь у засіданнях педагогічної ради. Головою педагогічної ради є керівник закладу загальної середньої освіти...».

Повноваження педагогічної ради визначаються Законом України «Про повну загальну середню освіту» та статутом школи.

Педагогічна рада, зокрема:

- схвалює освітню (освітні) програму (програми), зміни до неї (них) та оцінює результати її (їх) виконання;
- складає річний навчальний план (один або декілька), який затверджує керівник закладу освіти;
- приймає рішення щодо переведення учнів на наступний рік навчання, їх відрахування, притягнення до відповідальності за невиконання обов'язків, а також щодо відзначення, морального та матеріального заохочення учнів та інших учасників освітнього процесу;
- визначає структуру і тривалість навчального року, навчального тижня, навчального дня, заняття, відпочинку між ними, форми організації освітнього процесу;
- схвалює індивідуальний навчальний план учня,

який затверджується керівником закладу освіти та підписується батьками, для реалізації індивідуальної навчальної траєкторії в закладі освіти;

- може ініціювати проведення позапланового інституційного аудиту, громадської акредитації, зовнішнього моніторингу якості освіти та/або освітньої діяльності закладу загальної середньої освіти.

3. Хто відповідальний за організацію харчування у школах?

Організація харчування в закладі освіти — відповідальність засновника закладу освіти (місцеві органи влади), директора школи та організації, яка надає послуги з харчування.

Відповідно до статті 32 Закону України «Про місцеве самоврядування», до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать власні (самоврядні) повноваження, зокрема організація харчування в закладах освіти.

Згідно з частиною 7 статті 20 Закону України «Про повну загальну середню освіту»:

«Відповідальність за організацію харчування учнів у закладах освіти незалежно від підпорядкування, типу і форми власності, додержання вимог санітарного законодавства, законодавства про безпечність та якість харчових продуктів покладається на засновників та керівників відповідних закладів освіти. Норми та порядок організації харчування учнів у закладах освіти встановлюються Кабінетом Міністрів України.»

«Засновник (засновники), керівник закладу освіти та суб'єкти господарської діяльності, які надають послуги з харчування зобов'язані забезпечити учнів безпечною, якісною, повноцінною та корисною їжею відповідно до норм харчування у навчальних та дитячих закладах оздоровлення та відпочинку...», відповідно до [Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти](#), затвердженого Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 року № 2205 (додаток 9 «Загальні вимоги до організації харчування дітей в закладах освіти», додаток 10 «Перелік харчових продуктів, які заборонено реалізовувати у шкільних буфетах та у торгівельних апаратах, розміщених у закладах освіти»).

Згідно з вказаним Санітарним регламентом:

«Керівник закладу освіти та медичний працівник (за його відсутності — особа (особи), які визначені наказом керівника закладу освіти відповідальними за організацію харчування в закладі) здійснюють щоденний контроль за:

- *якістю продуктів, що надходять до закладу освіти, умовами їх зберігання,*
- *дотриманням термінів реалізації і технології виготовлення страв,*
- *дотриманням санітарно-протиепідемічного режиму в їдальні (харчоблоці), буфеті,*
- *фактичним виконанням меню за меню-розкладом, що містять кількісні дані про рецептуру страв».*

Що робити

Якщо діти скаржаться на неякісне харчування у школі, батькам насамперед слід звернутися з письмовою заявою/скаргою до директора школи для виправлення ситуації.

Якщо харчування не покращилося, варто звернутися з письмовими заявами / скаргами до органів управління освітою, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, територіальних підрозділів Держпродспоживслужби.

Важливо!

[Сімейний кодекс України](#) (частина 2 статті 150) передбачає, що «батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток».

Тому батьки зобов'язані контролювати якість харчування дітей у закладі освіти. З цієї метою батьки мають право заходити до шкільної їдальні, купувати їжу та куштувати її, брати участь у роботі комісії щодо організації харчування, контролю якості готової продукції, можуть відвідати харчоблок за умови дотримання санітарних вимог.

Корисне посилання

[Харчування у закладах освіти — права батьків](#), матеріал Міністерства освіти і науки України, підготовлений спільно з **БАТЬКИ SOS**.

[Норми харчування у закладах освіти та дитячих закладах оздоровлення та відпочинку та Порядок організації харчування у закладах освіти та дитячих закладах оздоровлення та відпочинку](#), затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 24 березня 2021 року № 305.

4. Хто відповідальний за безпеку дітей у школі?

Під час перебування дітей у закладі освіти відповідальність за життя та здоров'я дітей покладається на керівника та інших працівників закладу освіти.

Відповідно до частини 4 статті 38 Закону України «Про повну загальну середню освіту», керівник закладу загальної середньої освіти зобов'язаний:

«створювати в закладі загальної середньої освіти безпечне освітнє середовище, забезпечувати дотримання вимог щодо охорони дитинства, охорони праці, вимог техніки безпеки».

Згідно з частиною 2 статті 54 Закону України «Про освіту», педагогічні працівники, зокрема, зобов'язані:

*«сприяти розвитку здібностей здобувачів освіти, формуванню навичок здорового способу життя, дбати про їхнє фізичне і психічне здоров'я»;
«захищати здобувачів освіти під час освітнього процесу від будь-яких форм фізичного та психологічного насильства, приниження честі та гідності, дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти, запобігати вживанню ними та іншими особами на території закладів освіти алкогольних напоїв, наркотичних засобів, іншим шкідливим звичкам».*

Згідно з «Положенням про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти», затвердженим наказом Міністерства науки і освіти України № 1669 від 26.12.2017 року:

*«Керівник закладу освіти є відповідальним за створення безпечних умов освітнього процесу згідно із законодавством про охорону праці, цим Положенням; не дозволяє проведення освітнього процесу за наявності шкідливих та небезпечних умов»;
«викладач, учитель, класовод, куратор групи, класний керівник, вихователь є відповідальним за збереження життя і здоров'я здобувачів освіти під час освітнього процесу».*

Таким чином, нормативними актами передбачено, що збереження життя і здоров'я дітей у закладі освіти — обов'язок працівників закладу освіти: керівника, заступників керівника, вчителів та осіб, відповідальних за організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладі освіти.

Важливо!

Кримінальним кодексом України передбачена відповідальність за неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей (стаття 137) та за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (стаття 136).

Корисне посилання

Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися із здобувачами освіти під час освітнього процесу, затверджене Наказом Міністерства освіти і науки України №659 від 16 травня 2019 року.

5. Які обов'язки має медична сестра у школі?

Медичний працівник у школі в разі травмування дитини або раптового погіршення стану її здоров'я зобов'язаний надати невідкладну медичну допомогу, викликати «швидку» та повідомити батькам.

Законом України «[Основи законодавства України про охорону здоров'я](#)» (стаття 37) передбачено:

«Медичні працівники зобов'язані невідкладно надавати необхідну медичну допомогу у разі виникнення невідкладного стану людини.»

Вказаний закон також визначає, що «невідкладний стан людини — раптове погіршення фізичного або психічного здоров'я, яке становить пряму та невідворотну загрозу життю та здоров'ю людини або оточуючих її людей і виникає внаслідок хвороби, травми, отруєння або інших внутрішніх чи зовнішніх причин».

Крім цього, стаття 39¹ Закону України «[Основи законодавства України про охорону здоров'я](#)» встановлює:

«Пацієнт має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при його медичному обстеженні.»

Тобто, будь-яка інформація про стан здоров'я дитини, яка стала відомою медичному працівнику школи (до прикладу — щодо педикульозу («вошей»)), є лікарською таємницею та не повинна розголошуватися.

Обов'язки медичного працівника, який працює в закладі освіти та входить до штату закладу освіти або відповідного закладу охорони здоров'я, визначає [Порядок здійснення](#)

медичного обслуговування учнів закладів загальної середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20 січня 2021 року № 31, згідно з яким медичний працівник, зокрема:

- проводить антропометрію, термометрію, оцінку загального стану розвитку учнів;
- проводить періодичні огляди на наявність педикульозу, відповідно до вимог, установлених МОЗ;
- здійснює ізоляцію учнів, які мають ознаки інфекційної хвороби, з негайним інформуванням їхніх батьків або інших законних представників;
- надає медичну допомогу учням, які перебувають у невідкладному стані, здійснює виклик бригади екстреної (швидкої) медичної допомоги та невідкладне інформування про це батьків або інших законних представників дитини;
- бере участь в організації харчування учнів закладу освіти.

Важливо!

«У невідкладних випадках, за наявності реальної загрози життю фізичної особи, медична допомога надається без згоди фізичної особи або її батьків (усиновлювачів), опікуна, піклувальника» (частина 5 статті 284 [Цивільного кодексу України](#)).

[Кримінальним кодексом України](#) передбачена відповідальність за ненадання без поважних причин допомоги хворому медичним працівником (стаття 139) та за неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (стаття 140).

Корисне посилання

[Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти](#), затверджений Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 року № 2205.

Наказ МОЗ України від 06.04.2021 року № 637 «Про затвердження [Примірного переліку](#) медичних виробів, лікарських засобів та інших матеріалів, які повинні бути у складі медичної укладки для надання медичної допомоги у медичному пункті закладу освіти».

6. До чиїх обов'язків належить прибирання школи й території навколо школи?

Діти не зобов'язані прибирати ані приміщення школи, ані територію навколо школи. Прибирання школи й території навколо школи — робота технічних працівників школи. Дітей можуть залучати лише до тієї трудової діяльності, яка передбачена освітньою програмою.

Відповідно до частин 3 та 5 статті 43 [Конституції України](#):

«Використання примусової праці забороняється».
«Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється».

Частиною 5 статті 53 Закону України «Про освіту» передбачено:

«Залучення здобувачів освіти під час освітнього процесу до виконання робіт чи до участі у заходах, не пов'язаних з реалізацією освітньої програми, забороняється, крім випадків, передбачених рішенням Кабінету Міністрів України».

Згідно з [Санітарним регламентом для закладів загальної середньої освіти](#), затвердженим Наказом Міністерства

охорони здоров'я України від 25.09.2020 року № 2205:

«У процесі самообслуговування учні повинні тримати власне робоче місце в чистоті, прибирати за собою сміття. Дозволяється залучати до поливу рослин та вологого прибирання, без використання миючих та дезінфікуючих засобів, поверхонь навчальних приміщень (крім вікон та підлоги) учнів 5-11(12) класів. Робота із самообслуговування повинна проводитися за участю педагогічних та/або медичних працівників. Тривалість самообслуговування не повинна перевищувати 1 годину на тиждень».

Тобто, учні 5–11(12) класів можуть робити вологе прибирання, але виключно за власним бажанням та за згодою батьків (бажано письмовою).

Вікна та підлогу у школі миють технічні працівники (прибиральники службових приміщень).

[Типові штатні нормативи закладів загальної середньої освіти](#), затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 06.12.2010 року № 1205, передбачають, що посада прибиральника службових приміщень вводится на кожні 500 кв. м площі, що прибирається.

Формування штатного розпису та кошторису закладу загальної середньої освіти з урахуванням витрат на оплату праці — відповідальність керівника та засновника закладу освіти, відповідно до Закону України «[Про повну загальну середню освіту](#)». Якщо у школі бракує прибиральників службових приміщень, такий «дефіцит кадрів» не повинен компенсуватися силами дітей.

Що робити

Якщо дитину змушують прибирати / чергувати у школі, слід подати директору школи (до органів управління освітою, яким підпорядковується школа) письмову заяву про те, що ви:

- не даєте згоди на залучення вашої дитини до прибирання або чергування;

- відмовляєтеся здійснювати будь-які доплати прибиральникам;
- вимагаєте забезпечити неухильне виконання приписів законодавства України, зокрема Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти щодо щоденного вологого прибирання усіх приміщень та обладнання закладу освіти прибиральниками службових приміщень, згідно зі штатними нормативами.

Важливо!

«Учні не допускаються до виконання робіт, що небезпечні для їх життя та здоров'я, створюють загрозу зараження інфекційними хворобами» (Санітарний регламент закладів загальної середньої освіти, затверджений Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 року № 2205).

7. Куди і як писати скарги щодо порушень освітнього законодавства?

Звернення / заяви / скарги потрібно подавати у письмовій (обов'язково) формі. Насамперед звернутися до директора закладу освіти або до органів управління освіти, яким підпорядковується школа.

Відповідно до статті 40 Конституції України:

«Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто

звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк».

Закон України «Про звернення громадян» (стаття 1) визначає право громадян України

«звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення».

Законом України «Про звернення громадян» (стаття 9) передбачені:

- заборона переслідування громадян і членів їхніх сімей за подання звернення;
- заборона примусу підписання / подання власного чи колективного звернення та примусової участі в акціях на підтримку звернень інших осіб чи організації.

Також, у статті 5 Закону України «Про звернення громадян» викладено вимоги до звернень, зокрема:

«У зверненні має бути зазначено прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання громадянина, викладено суть порушеного питання, зауваження, пропозиції, заяви чи скарги, прохання чи вимоги. Письмове звернення повинно бути підписано заявником (заявниками) із зазначенням дати. В електронному зверненні також має бути зазначено електронну поштову адресу, на яку заявнику може бути надіслано відповідь, або відомості про інші засоби зв'язку з ним».

Що робити

Для належного реагування та вирішення проблеми (а не просто скарга заради скарги) варто звертатися до осіб та органів, до чийої компетенції належить вирішення порушених у заявах / скаргах питань. Наприклад:

- якість навчання — територіальні органи Державної служби якості освіти;
- булінг (цькування) учасників освітнього процесу — керівник закладу освіти та територіальні підрозділи поліції;
- вимагання коштів у закладі освіти — керівник закладу освіти, управління / департамент освіти й територіальні підрозділи поліції.

У заяві / скарзі необхідно описати обставини / події із зазначенням часу, місця та конкретних осіб, причетних до порушення прав скаржника чи дитини скаржника. Також, бажано підтвердити викладене у скарзі доказами (аудіо-, відеофайли, копії документів, переписки, показання свідків) та вказати, які саме права, норми законів були порушені.

Звернення може бути й усним, викладеним на особистому прийомі або по телефону через контактні центри, телефонні «гарячі лінії» та записане (zareєстроване) посадовою особою.

Якщо заява / скарга залишилася без відповіді чи ситуація з порушенням не змінилася, потрібно звернутися до місцевих органів влади, вищих державних органів, яким підпорядковуються територіальні підрозділи, журналістів, громадських організацій, зокрема **БАТЬКИ SOS**, надати розголосу. Як показує практика, розголос — найкращий каталізатор для швидкого реагування та вирішення проблеми.

Важливо!

Анонімні звернення не розглядаються.

Згідно з частиною 1 статті 8 Закону України «Про звернення громадян»:

«Письмове звернення без зазначення місця проживання, не підписане автором (авторами), а також таке, з якого неможливо встановити авторство, визнається анонімним і розгляду не підлягає».

Також, Законом України «Про звернення громадян» (стаття 18) передбачено право скаржника бути присутнім під час розгляду заяви або скарги, користуватися послугами адвоката й вимагати дотримання таємниці розгляду (наприклад, без участі представників батьківського комітету).

Корисне посилання

[Порядок та умови звернення до освітнього омбудсмена.](#)